

УДК 821.161.2-6-92.09(092)

*Галина Мазоха,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української
і світової літератури та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)*

ВІДКРИТІ ЛИСТИ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ЯК ЖАНР ЕПІСТОЛЯРНОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ

У статті досліджуються відкриті листи українських письменників другої половини ХХ століття. Автор пов'язує їхнє виникнення із культурно-історичними епохами, які формують стиль мислення. Найбільше уваги приділено формальним ознакам названих кореспонденцій. З'ясовано, що означені листи стали ареною історичної й літературної полеміки. Епістолярне контактування сприяло визріванню духовної сили майстрів слова, їхньої усвідомленості себе як літературних борців за ідеали національного й культурного життя. Обґрунтовано, що означені кореспонденції призначені спонукати до дії, до прийняття певних рішень.

Ключові слова: *публіцистика, відкритий лист, колективні кореспонденції, культурно-історична епоха, стиль, епістолярна полеміка*

В статье исследуются открытые и коллективные письма украинских писателей второй половины ХХ века. Автор связывает их возникновение с культурно-историческими эпохами, которые формируют стиль мышления.

Больше всего внимания уделено формальным признакам обозначенных корреспонденций. Установлено, что указанные письма стали ареной исторической и литературной полемики. Эпистолярное контактирование содействовало вызреванию духовной силы мастеров слова, их осознанности себя как литературных борцов за идеалы национальной и культурной жизни. Обосновано, что обозначенные корреспонденции призваны побуждать к действию, принятию определенных решений.

Ключевые слова: публицистика, открытое письмо, коллективные корреспонденции, культурно-историческая эпоха, стиль, эпистолярная полемика

The open letters of Ukrainian writers of the second part of the twentieth century were studied in the article. The author bound their occurrence with cultural and historical eras that form a specific way of thinking. The biggest amount of attention was paid to the formal signs of the aforementioned correspondence. It was discovered that they became an arena for historical and literary polemics. Epistolary contact facilitated the growth of the spiritual power of writers' speech, their self-awareness as literary fighters for the ideals of national and cultural life. It was proved that the aforementioned correspondence was intended for encouraging the action and taking certain decisions.

Using the genre of the open letter made it possible for the contributors with great expressiveness and depth to reveal their aspirations and experiences. Dedication in addressing a certain person and their thoughts and feelings was noticeably emphasized as well as the personal interest of the recipient in the provisions that he used to make. In the history of the world literature, there were many examples of how the epistolary form was used as a compositional tool that allowed both reinforcing the psychologically compelling stories and deepen the spiritual world of the addressee.

Group letters were various by the scale of the facts, the width, and depth of generalizations caused by the thinking about them. The last ones were a protest against the political persecution in Ukraine. The offer letters also included calls to the implementation of the laws on language, on the protection of prisoners etc.

Arguing about the dominant role of content in the group and open letters, we were not seeking to belittle the importance of form that is key for the existence of sense. The main function of these letters was to influence the minds of recipients, the rational and emotional elements that make up the structure of thought and consciousness. But writers primarily tended to appeal to the mind and consciousness. Thinking was controlled by the psychological laws of associations of images and ideas. The feeling was the unavoidable resonance of any, even the most abstract, mental, spiritual process. Any reaction could be called by the power of the word. It could make the reader think and take specific actions.

Thus analysis of the both open and group letters gave the reasons to note that the writers' letters of the second part of the twentieth century were

a special kind of alloy with the elements of publicistics. This amalgam of personal and public was dominated by the other element; the designated type of correspondence covered a wide range of historical and cultural themes, issues, and problems and was an undeniable interest for the scientists.

Key words: *publicistics, open letter, group correspondence, cultural and historical era, style of epistolary debate.*

Серед розмаїтого епістолярного доробку вітчизняних майстрів слова, оприлюдненого нині, окреме місце посідають відкриті листи. Аналіз їх засвідчує, що вони носили не тільки приватний, інтелектуальний характер і були цікавими лише для безпосередніх учасників «діалогів на відстані». Означені кореспонденції стали ареною історичної та літературної полеміки. Епістолярне контактування сприяло визріванню духовної сили майстрів слова, їхньої усвідомленості себе як літературних борців за ідеали національного і культурного життя.

На сьогодні ще немає ґрунтового цілісного дослідження з історії та теорії колективних і відкритих листів. Можемо вказати лише на праці П. Карасьова [2], М. Черепанова [9], М. Лукіної [4], В. Галич [1] та В. Кузьменка [3], які кваліфікують означені кореспонденції як епістолярний жанр публіцистики. Відкритий лист, на думку П. Карасьова, покликаний до життя публіцистичним завданням, його мета – ставити питання, яке має суспільне значення і таким чином привернути до нього увагу широкого кола читачів, спонукати до дії громадськість [2, с. 40].

В. Галич вважає, що «лист органічно вписується в жанрову систему публіцистики й посідає у ній належне й зовсім не проміжне становище» [1, с. 48]. При цьому дослідниця посилається на твердження В. Кузьменка, який відзначає, що «не викликає сумніву й існування епістолярного жанру в переліку традиційних жанрів публіцистики» [3, с. 181].

М. Лукіна, зараховуючи колективні й відкриті листи до жанру епістолярної публіцистики, відзначає, що їх специфічна відмінність закладена вже в самому характері соціальної інформації, яка призначається для означеного жанру. У ній тісно переплітаються два чинники: інформація особистісна, яка цікава лише для вузького кола осіб та інформація масова, розрахована на широку читацьку аудиторію. Радше сказати, що у відкритих листах особиста інформація, передана засобами масової інформації, переходить в іншу якість і стає за своїм характером масовою [4, с. 10–11].

На нашу думку, звернення до жанру відкритого листа давало змогу дописувачам з особливою виразністю й глибиною розкривати свої прагнення й переживання. Цілеспрямованість у зверненні до певної особи, до її думок і почуттів тут відчутно підкреслена, так само, як і особиста зацікавленість реципієнта в положеннях, які він висуває. В історії світової літератури знайдеться чимало прикладів того, як епістолярна форма використовується

як композиційний прийом, що дає змогу підсилити психологічно переконливі оповіді, глибше передати духовний світ адресанта.

Прикладом може слугувати відкритий лист О. Пахльовської «До всіх, хто любить Україну» від 16.04.1992, який можна дефініювати як лист-памфлет. Звертаючись до всіх тих, хто любить Україну, О. Пахльовська відверто констатує, що «віки й десятиліття деструкції та централізації цілковито стерли Україну з культурної карти світу. Українська історія не відома, українська культура не репрезентована, українська література не перекладена. Те, що відоме, репрезентоване й перекладене – здебільшого в той чи інший спосіб фальсифіковане» [6]. Автор кореспонденції аргументує, що існує катастрофічна диспропорція україністики порівняно з русистикою та іншими славістичними дисциплінами, парадоксально поглиблена фактом політичного краху російської імперії, яка остаточно експропріювала колишні панрадянські інституції. Через те, на переконання О. Пахльовської, необхідне наукове співробітництво України з іншими країнами світу, бо роль культури в цьому процесі вирішальна. «Культура є духовним амбасадором народу. І сьогодні однією з умов повноцінного дихання України як держави є невідкладна її інтеграція у світове життя на всіх рівнях – політичному, економічному, культурному» [6].

О. Пахльовська також звертає увагу на те, що важливим фактором політичної еволюції світу є інтеграція України в Європу, яка змінить культурне обличчя цього континенту й допоможе віднайти спільні корені великої і древньої держави в європейській сім'ї. Кореспонденція вміщує також перспективну програму культурно-наукових зв'язків між Італією та Україною.

І. Світличний у відкритому листі до М. Бажана, датованому груднем 1975 р. і написаному в табірних умовах на Уралі, із властивою для нього прямою і відвертістю зазначає, що вирішив відмовитись від радянського громадянства. При цьому поет прагне пояснити мотиви і причини, що привели його до такого важливого кроку «При поверхневому розсуді, – пише він, – це може здаватися звичайним браком патріотизму, і я не сумніваюся, що мої недруги, не гребуючи засобами, не стримувані мораллю, саме так і постараються витлумачити мій вчинок. А це, звичайно, не так, далеко на так» [7, с. 511].

У листі простежується глибока відповідність форми змісту: письменник вражений всім тим, що відбувається, і він сприймає все це як власну трагедію, про яку не може не говорити, – і його слово, як гнівна інвектива, перетворюється у форму особистого звертання. «Чинників, під дією яких я йду на відмову від радянського громадянства, багато, – зазначає І. Світличний, – я не наважуся виділяти з-поміж них якийсь один і зводити його в ранг основного, але про сукупність причин і наслідків дещо хотів би сказати» [7, с. 517]. Проте серед цих чинників найменше йдеться про долю власне самого адресанта. Значно більше уваги приділяється іншим митцям, які перебували в аналогічній ситуації. Зокрема поет відзначає: «Логіка

свідчить, що Сверстюки-Стуси (а з ними і ваш слуга покірний) опинилися за бар'єром літератури й суспільного життя не випадково. Я далекий від того, щоб у всьому побачити залізну руку влади, підступ чекістів, і цим пояснювати всі прикрі випадки літературного життя. Отож і тут я бачу вияв передусім внутрішньолітературної боротьби, а вже потім – також і втручання позалітературних сил» [7, с. 518].

Означені явища виникли не одразу, слушно вважає І. Світличний, а зумовлені тим, що митці-«шістдесятники» започаткували лінію в українській літературі, яка «кардинально міняючи теми, стиль, літературну техніку, зміцнювала й саме уявлення про літературу, її призначення, її можливу роль у суспільному житті» [7, с. 519]. Усе це призвело до того, що «шістдесятників» зустріли в штики і вже з самого початку для них почали винаходити всілякі страхітливі «ізми» – від формалізму до націоналізму і ревізійнізму. Через те доступ у літературу для них було закрито наглухо і їхні твори пішли по руках, множились, а потім виник «самвидав». Власне за це був засуджений І. Світличний та інші «інакодумці», хоч у документах їм інкримінували значно страшніші злочини. Система потребувала «нової жертви», оголосивши його (дисиденство – Г.М.) політичною акцією, хоч насправді формувався протест проти порушення прав людини в тогочасному СРСР.

І. Світличний замислюється над тим, що на нього чекає в майбутньому: «На що можу сподіватися я, літератор і громадянин країни, влада якої повелася зі мною так жорстоко. Чи зможу я бути корисним для свого народу, для свого суспільства, якщо я й до суду більше сил і енергії витрачав не на те, щоб зробити щось корисне, а на те, щоб уже створене зробити надбанням інших? Радості творчої праці я позбавлений назавжди, і вирок цей щодо мене оскарженню не підлягає. Чи ж варто мені, шановний Миколо Платоновичу, після цього чіплятися за радянський паспорт і, виголошуючи гучні оди фальшивому патріотизмові, прирікати себе на духовну смерть?» [7, с. 525].

Тривога й особисте ставлення до проблеми виражаються щиро, переконливо, аргументовано. «Цього листа – з цілого ряду причин – я мусив би писати не до Вас. Хоч Ви – поет, академік, депутат, Герой праці, член ЦК – маєте безліч титулів, регалій і нагород, я добре усвідомлюю умовність Ваших державних повноважень і символічність суспільного статусу і не буду ні просити, ні тим паче вимагати теоретично належного, але практично неможливого» [7, с. 514].

Водночас інша частина формули суб'єктно-об'єктного взаємозв'язку, її об'єктивна сторона, виходячи на рівень контакту «комунікатор-реципієнт», перестає бути абстрактною і безособовою. Це конкретний реципієнт, адресат листа. Тут проявляється ще одна особливість жанру: знімається «анонімність» об'єкта, який тією чи іншою мірою виявляється ще одним суб'єктом даного взаємозв'язку (тепер це можна подати у вигляді суб'єктно-об'єктного). З цього погляду відкритий лист виступає

як різновид соціально-психологічного спілкування. Або, висловлюючись мовою психології, тут діють «не якісь абстрактно-спеціалізовані «рольові підструктури» людей, що спілкуються, а їх особистості в цілому, зі всіма властивими для них конкретними особливостями» [4, с. 12]. «Тим то я звертаюся до Вас: Ви якщо й не зарадите практично, то принаймні прочитаєте мої слова по-людськи і, навіть, не схваливши мого Заходу, сподіваюся, зрозумієте його внутрішню логіку і мотиви мого вчинку, не пропечатаєте резолюційним – «засуджений правильно» [7, с. 515], із хвилюванням відзначає І. Світличний.

Окремі уваги заслуговують відкриті листи Олеся Гончара, зокрема, його кореспонденції до керівників партії і уряду на підтримку тих представників інтелігенції, які зазнали репресій. Це стосувалось передовсім процесів над І. Світличним та І. Дзубою. Прочитуємо уривки з листа першого секретаря правління СПУ О. Гончара до першою секретаря ЦК КПУ П. Шелеста від 20 січня 1966 р.: «Я був і залишаюся при тій думці, що репресії не є найкращим способом розв'язання ідеологічних питань. Більше того, вважаю, що проведені арешти завдали шкоди ідейно-виховній роботі, посіяли посеред інтелігенції, особливо в молоді, настрої підозрливості, недовіри, пригніченості... Безіменна ця писанина наскрізь пройнята шовіністичним духом, злобою і зневагою до української культури. Якщо вітати Шолохова українською мовою розцінюється як кримінал, якщо не здатні зрозуміти, що українське слово було сказане на ювілеї на знак поваги до матері письменника (відомо ж, що мати Шолохова – українка), якщо цьому надається якогось іншого підозрілого значення, то про що можна далі говорити? Кожен із нас повинен діяти так, як підказує йому його совість... А саме моя совість, моє сумління й спонукає мене сказати ці слова, висловити ці думки» [8, с. 54–56].

Відкриті листи В. Стуса, Є. Сверстюка та інших окреслюють проблеми, про які заговорили вголос зовсім нещодавно: відсутність істинної української церкви та українського Святого Письма, перегляд багатьох судових процесів, проблема розселення українців, голодомори і т. ін. Означені кореспонденції подають своєрідний ключ до розгадки сфабрикованих інсинуацій, проливають світло на долю товаришів-в'язнів, «вибухають гроном взаємопідсилюючих запитань-звинувачень на адресу сильних світу» [3, с. 204].

У відкритому листі Є. Сверстюка до президента України Л. Кучми читаємо: «Ми успадкували страшний спадок насильства, олжі, обману, грабунку. І до цього звикли. На священних Київських горах вивищується над куполами церков страховисько з маленькою головою і великим мечем. Ми помітингували проти нього – і пішли заробляти на хліб <...>. Наші державні заповідники на території храмів, наче заводи чи радгоспи у віданні директорів та чиновників без імени, без лиця. Ленінське відокремлення держави від церкви означало, що держава пограбувала церкву, а потім донищує її руками деморалізованих» [10].

Із наведеного листа виразно проглядає авторська особистість: безкорислива турбота за збереження храмів, заповідників, прагнення відстояти національну духовну спадщину. З іншого боку, незважаючи на те, що кореспонденція має конкретного адресата, вона не є суто особистісною, оскільки порушує актуальні проблеми, тісно пов'язані з суспільно-політичним та культурним життям держави.

Лист передає внутрішній стан адресанта, відтворює його світогляд. У своїй реакції Є. Сверстюк коливається від співчуття до презирства: «Вістка про похорон Патріарха в Україні облетіла світ майже з такою швидкістю, як вістка про вибух у Чорнобилі. За цей нечуваний злочин, за осквернення праху і поганьблення імени народу вина висітиме на Вас – аж поки не витягнете на денне світло злочинця, що дав наказ застосувати проти похоронної процесії силу й отруйний газ» [10].

Широкий спектр почуттів Є. Сверстюка знаходить свій вияв і в жанровій «гібридизації» кореспонденції: в розкутості переходів від почуттів особистісних до думок політичного і філософського характеру, від високої громадянської лексики, включаючи прислів'я, історичні алюзії, до низького балансування.

Гостротою тлумачення важливих проблем відзначається відкритий лист П. Шелестові, в якому йдеться про встановлення у Львові пам'ятника М. Шашкевичу, роботи Д. Крвавича. Скульптура, як стає очевидним із листа, неодноразово експонувалася на виставках і подарована автором громаді міста. Після встановлення пам'ятник було ліквідовано за усною та письмовою вказівкою Львівського міськкомунгоспу (лист № 4/658 від 24.08.66 р.), як такий, що «не відповідає сучасним ні архітектурним, ні естетичним вимогам; так як: не вписується з оточуючими спорудами й рельєфом. Виконання будівельних робіт дуже низької якості, матеріал, з якого виготовлено постамент, а особливо бюст, не тривкий і скоро розрушиться від атмосферних впливів» [12].

Лист до П. Шелеста відзначається гостротою порушеної проблеми. Маємо зразок кореспонденції-звинувачення, безапеляційний тон якої унеможливує будь-яку полеміку. «Що могло бути причиною безпрецедентного факту ліквідації пам'ятника поетові-демократові? Такі аргументи, як невідповідність місця, нетривкість матеріалу, невисока художня цінність погруддя, навряд чи можна вважати серйозними <...> Ліквідація пам'ятника М. Шашкевичу – це нехтування почуттями громадян міста, які прийняли пам'ятник як належний їм по праву, і яким його потім, не питаючи згоди, відібрано. Це також зневага скульпторові, подарунок якого був спершу прийнятий, а потім відкинений» [12].

У наведеному вище листі суть проблеми розкрита багатогранно, розгорнуто. Перехід до відкритого листа знаменується наростанням гніву, прагненням переконати адресата, з одного боку, у неправомірності рішень чиновників, а з іншого – спонукати до певних дій.

Поряд із відкритими листами, написаними від імені одного адресанта, наявні й колективні кореспонденції, в яких на відміну від «малих» форм

листа (лист-запитання, лист-пропозиція, лист-побажання, лист-осуд і т. ін.) осуди, оцінки, висновки й пропозиції обґрунтовуються детально, всебічно.

Колективні листи різноманітні за масштабом фактів, за шириною й глибиною узагальнень, викликаних роздумами над ними. Останні є протестом проти політичних переслідувань в Україні, у листах-пропозиціях ідеться також про втілення в життя закону про мови, про захист ув'язнених і т. ін.

Звернемось до конкретних прикладів. У квітні 1968 р. була складена колективна кореспонденція, відома як «Лист ста тридцяти семи» [5]. Він став одним із найпомітніших актів протидії неосталінським тенденціям у СРСР, відновленню політичних репресій – і викликав великий резонанс не лише в Україні, але й поза її межами. Серед адресантів: І. Світличний, І. Дзюба, М. Вінграновський, В. Стус та ін.

Означена кореспонденція була адресована до державних керівників і стала одним із наймасовіших правозахисних виступів 60–70-х років. Це був період після закінчення «відлиги» і відзначився, насамперед, хвилею арештів.

Звертаючись до найвищих посадовців СРСР Л. Брежнєва, А. Косигіна та М. Підгорного, дописувачі акцентують увагу на тому, що упродовж десятиліть у державі проходять політичні процеси над молодими людьми з середовища творчої і наукової інтелігенції. Це не може не тривожити, оскільки порушуються закони країни. «Звертає на себе увагу та зловісна обставина, що в багатьох випадках підсудним інкримінуються висловлювані й обстоювані ними погляди, які зовсім не мають антирадянського характеру, а лише містять у собі критику окремих явищ нашого суспільного життя, або критику явних відхилень від соціалістичного ідеалу, явних порушень офіційно проголошених норм» [5, с. 89]. Далі автори наводять приклад судового процесу над В. Чорноволом, який відбувся у Львові 1967 р. «Усі ці і багато інших фактів говорять про те, що ведені в останніх роках політичні процеси стають формою придушення інакомислячих, формою придушення громадської активності і соціальної критики, зовсім необхідної для здоров'я будь-якого суспільства. Вони свідчать про щораз сильнішу реставрацію сталінізму, проти якої так енергійно і мужньо перестерігають І. Габай, Ю. Кім та П. Якір у своєму зверненні до діячів науки, культури і мистецтва СРСР. На Україні, де порушення демократії доповнюються та загострюються перекрученнями в національному питанні, симптомами сталінізму, виявляються ще виразніше і бруталніше» [5].

Адресанти вважають своїм обов'язком звернути увагу громадськості на ті факти й явища, що їх непокоять. У колективному листі вирішальним стає епістолярний образ колективного автора, який сприймається не лише як безцінне джерело для розуміння світоглядних орієнтирів та увиразнення духу доби. Неординарною є реакція на обставини, що склалися. Авторські прагнення знаходять свій вияв в оцінках нерідко надміру різких, безапеляційних, іскрометних, шліфованих зболеним серцем.

У Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України зберігається колективний лист І. Дзюби, І. Світличного, Н. Світличної та Ліни Костенко у справі В. Чорновола. Адресанти інформують про порушення процесуальних норм під час судового засідання 15 листопада 1967 р. і як наслідок – разюча невідповідність вироку до ваги матеріалів, які фігурували на процесі: «Саме за «наклепницькі вигадки» суд виніс В. Чорноволові найбільше, передбачене статтею, за якою його судили <...>. І це – незважаючи на те, що в ході судового засідання всі висунуті проти В. Чорновола звинувачення, всі «докази» прокурора і слідства були спростовані підсудним і його адвокатом» [12]. І як висновок, автори листа відзначають: «Ми, присутні на судовому засіданні у справі В. Чорновола, побачили, що суд цього свого обов'язку не виконав. Він проводився некваліфіковано й необ'єктивно. Його вирок перебував в разючій невідповідності до матеріалів слідства й звинувачення і скидався на особисту помсту, розправу наділених владою осіб над людиною, яка по-інакшому думає і насмільюється критикувати дії окремих представників радянських установ, тобто здійснює своє конституційне право» [12].

Не можна обійти увагою також кореспонденції, в яких висловлювались пропозиції щодо втілення в життя «Закону про мови», серед них колективний лист, авторами якого є Д. Павличко, А. Погрібний та ін.

Адресанти відзначають, що згідно з термінами впровадження «Закону про мови в УРСР», втілення в життя III розділу «Мова освіти, науки, інформатики й культури» розпочинається 1 січня 1989 р. має бути завершеним упродовж 5–10-ти років. Однак аналіз обставин, що склалися довкола цієї проблеми, дав підстави авторам кореспонденції поставити під сумнів впровадження Закону. З метою аргументації у колективному листі наводяться причини, серед яких – відсутність україномовних підручників і навчальних посібників. «Сьогодні вузи України, – відзначається в листі, – готують фахівців за 350-ма фахами. Для того, щоб підготувати фахівця, потрібно засвоїти близько 30 дисциплін, а отже, потрібно коло 10000 назв підручників і посібників. Це мінімальна цифра, бо тут навмисне не враховано загальноосвітніх дисциплін, а також того факту, що для забезпечення умов вільного вибору підручника студентові потрібні на кожен предмет 2–3 підручники» [11]. І далі: «На сьогодні ж маємо таку мізерну кількість виданих «про людське око» україномовних одиниць, що нею, за законами математики, слід знехтувати. Можна лише вжахнутися тієї руїни, до якої призвела сталінсько-брежнєвська русифікаторська машина українську культуру: вона не має власного банку знань і тому сьогодні фактично не може себе самовідтворювати, бо не здатна дати на рідній мові знання українській молоді» [11].

Автори не лише зупиняються на причинах, вони також вносять власні пропозиції, виконання яких дасть змогу істотно покращити та підвищити рівень видавничої діяльності. Вони пропонують упродовж

1990 р. здійснити «переведення всіх фахово орієнтованих видавництв України на видання виключно україномовної літератури... Протягом двох-трьох років реконструювати й розширити фахово орієнтовану видавничу базу України» [11]. Вжиття зазначених заходів на переконання авторів листа може сприяти прискоренню впровадження в життя Закону України про мови.

У листі виразно простежується реакція дописувачів на зловбоденні запити часу, що, на жаль, не було враховано. Домінантою означеного типу кореспонденцій є жива думка, живе слово, звернене до потреб часу, спрямоване вмайбутнє з синтезом минулого. Лист витриманий у діловому тоні, думки викладені логічно, послідовно. Відсутні «перестрибування» з однієї теми до іншої з поверненням до сказаного, як це властиво для кореспонденцій приватного характеру.

Стверджуючи про домінуючу роль змісту в колективних і відкритих листах, ми не прагнемо применшити значення форми, без якої зміст не існує. Головна функція названих листів полягає в тому, щоб впливати на свідомість адресатів, на раціональні й емоційні елементи, які входять до структури думки й свідомості. Однак письменники в першу чергу апелюють до розуму й почуттів. Мислення підпорядковується загальним психологічним закономірностям зчеплення, асоціації образів та ідей. Почуття є неминучим резонансом будь-якого, навіть найабстрактнішого, розумового, духовного процесу. За допомогою слова, опису можна викликати відповідну реакцію, змусити задуматись, прийняти відповідні рішення.

Отже, аналіз відкритих та колективних листів дає підстави відзначити, що листи письменників другої половини ХХ ст. є своєрідним сплавом із елементами публіцистики. У цій альмагамі особистісного й громадського домінує другий елемент; означений тип кореспонденцій охоплює широке коло історико-культурних тем, питань, проблем і є незаперечним інтересом для науковців.

Література

1. Галич В. Олесь Гончар – журналіст, публіцист, редактор : еволюція творчої майстерності / Галич В. – К. : Наукова думка, 2004. – 816 с.
2. Карасёв П. Открытое письмо – публицистический жанр / П. Карасёв // Проблемы газетных жанров. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1962. – С. 39–55.
3. Кузьменко В. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20–50-х років ХХ ст. / Кузьменко В. – К. : [б. в.], 1998. – 305 с.
4. Лист // Сучасність. – 1999. – № 1. – С. 88–90.
5. Лукина М. Эпистолярная публицистика / М. Лукина // Жанры советской газеты. – № 2. – 1972. – С. 9–15.
6. Пахльовська О. Відкритий лист до всіх, хто любить Україну / О. Пахльовська // Літературна Україна. – 1992. – 16 квітня.

7. Світличний І. Голос доби : Книга 1. Листи з «Парнасу» / Світличний І. – К. : Сфера, 2001. – 544 с.
8. Тронько П. Тернистим шляхом до храму / Тронько П., Бажан О., Данилюк Ю. – К. : Рідний край, 1999. – 304 с.
9. Черепახов М. Проблемы теории публицистики / Черепახов М. – М. : Мысль, 1973. – 217 с.
10. Відкритий лист Є. Сверстюка до Президента України Леоніда Кучми // Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. – Ф. 1153, оп. 2, спр. 23.
11. Колективний лист Голові Президії Верховної Ради УРСР тов. Шевченко В.С. від Д. Павличка, А. Погрібного, Ю. Огульчанського, Ю. Бобриницького // Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. – Ф. 1242, оп. 1, спр. 171.
12. Колективний лист Першому Секретареві ЦК КПУ П. Шелестові від І. Дзюби, І. Світличного, Н. Світличного, Л. Костенко // Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. – Ф. 1196, оп. 1, спр. 16.

References

1. Halych V. Oles Honchar – zhurnalist, publitsyst, redaktor: evoliutsiia tvorchoi maisternosti / Halych V. – K. : Naukova dumka, 2004. – 816 s.
2. Karasev P. Otkrytoe pismo – publitsisticheskii zhanr / P. Karasev // Problemy hazetnykh zhanrov. – L. : Izd.-vo Leninhrad. un.-ta, 1962. – S. 39–55.
3. Kuzmenko V. Pysmennytskyi epistolarii v ukrainskomu literaturnomu protsesi 20–50-kh rokiv KhKh st. / Kuzmenko V. – K. : [b. v.], 1998. – 305 s.
4. Lyst // Suchasnist. – 1999. – № 1. – S. 88–90.
5. Lukina M. Epistoliarnaia publitsistika / M. Lukina // Zhanry sovetskoï hazety. – № 2. – 1972. – S. 9–15.
6. Pakhlovska O. Vidkrytyi lyst do vsikh, khto liubyt Ukrainu / O. Pakhlovska // Literaturna Ukraina. – 1992. – 16 kvitnia.
7. Svitlychnyi I. Holos doby : Knyha 1. Lysty z «Parnasu» / Svitlychnyi I. – K. : Sfera, 2001. – 544 s.
8. Tronko P. Ternystym shliakhom do khramu / Tronko P., Bazhan O., Danyliuk Iu. – K. : Ridnyi krai, 1999. – 304 s.
9. Cherepakhov M. Problemy teorii publitsistiki / Cherepakhov M. – M. : Mysl, 1973. – 217 s.
10. Vidkrytyi lyst Ie. Sverstiuka do Prezydenta Ukrainy Leonida Kuchmy // Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstva Ukrainy. – F. 1153, op. 2, spr. 23.
11. Kolektyvnyi lyst Holovi Prezydii Verkhovnoi Rady URSR tov. Shevchenko V.S. vid D. Pavlychka, A. Pohribnoho, Iu. Ohulchanskoho, Iu. Bobranytskoho // Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstva Ukrainy. – F. 1242, op. 1, spr. 171.

12. Kolektyvnyi lyst Pershomu Sekretarevi TsK KPU P. Shelestovi vid I. Dziuby, I. Svitlychnoho, N. Svitlychnoho, L. Kostenko // Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstva Ukrainy. – F. 1196, op. 1, spr. 16.

*Статтю рекомендовано до друку
доктором філологічних наук, професором,
професором кафедри української і світової літератури та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
Корпанюком Миколою Павловичем*

Стаття надійшла до редакції 3 листопада 2016 року